

בבא קמא דף מ"ו, נזקקין לתובע תחילה

א. הסוגיה וריבוי פירושה

1. **בבא קמא, דף מ"ו:** "א"ר שמואל בר נחמני: מניין להמוציא מחבירו עליו הראיה? שנאמר: מי בעל דברים יגש אליהם, יגש ראייה אליהם. מתקיף לה רב אשי: הא למה לי קרא? סברא הוא, דכאיב ליה כאיבא אזיל לבי אסיא! אלא, קרא לכדר"נ אמר רבה בר אבון, דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבון: מניין שאין נזקקין אלא לתובע תחלה? שנאמר: מי בעל דברים יגש אליהם, יגש דבריו אליהם. אמרי נהרדעי: פעמים שנזקקין לנתבע תחלה, והיכי דמי? דקא זילי נכסיה"¹.
2. **רא"ש שם, ה' א':** "שאין נזקקין אלא לתובע תחלה. ^(א)פירש רש"י כגון ראובן שתובע משמעון מנה שהלוהו, ושמעון משיבו תפסת משלי תחזור לי מה שתפסת, או משכון היה לי בידך ונפחת מדמיו. בתחלה נזקקין לטענת ראובן ומוציאין לו מנה משמעון, ואחר כך נזקקין לטענת שמעון לדון על התפיסה ועל המשכון. וצ"ל דמיירי שיש לראובן שטר על המנה. דאם אין לו שטר נאמן שמעון בטענותיו במיגו דפרעתי. דהמלוה את חבירו בעדים אין צריך לפורעו בעדים. ואכתי תימה היכי מיירי אם אמר שמעון שיביא עדים בתוך שלשים יום למה יגבו לראובן המנה והלא אם היה שואל שלשים יום לפרעון חובו היו נותנין לו שזה זמן ב"ד לפרעון. ואם שמעון אומר שיביא עדים לאחר שלשים יום בלא קרא נמי אין שומעין לו ואפילו אי זיילי נכסיה אטו אם היה אומר שמעון אחר שנה או שנתיים מי שמעינן ליה כלל. ואיכא לפרש בדוחק כגון ששמעון אומר פלוני ופלוני היו ובשעת מעשה ויודעין שכדברי כך הוא ואנו יודעין שאומר אמת בזה. ואי לאו קרא היינו אומרים שראוי להמתין להם ואפילו סופן לבא לזמן מרובה.
- ⁽²⁾ורבי"א פי' בפ' אחד דיני ממונות (דף לה א) דנזקקין לתובע תחלה איירי לשמוע דבריו ולקבל עדותו תחלה. ונפקא מינה אפילו אם ימותו עדים של נתבע או ילכו למדינת הים בעוד שמקבלים עדים של תובע.
- ⁽³⁾וי"מ כגון שתובע שחבל בו ושמעון משיב שיש לו תביעות אחרות עליו מגבין לראובן דמי חבלתו. ואפילו שמעון אומר שיביא עדים היום או למחר אין ממתינין לו כלל, דקי"ל בפרק החובל (דף צא א) דאין נותנין זמן לחבלות.
- ⁽⁴⁾ול"נ דנפקא מינה אף אם שמעון אומר שיביא עדים בתוך שלשים יום נזקקין לתובע לפסוק דינו לאלתר ואם יביא עדים תוך שלשים יום יסתור הדין. ולענין פרעון שיהא לו מזמן הפסק.
- ⁽⁵⁾והראב"ד פירש נזקקין לתובע תחלה כגון ראובן שתבע שמעון לדין ולא מצא ראובן ראייה לדבריו והדין נוטה לזכות את שמעון ואמר ראובן שאינו רוצה שיפסקו הדין כי שמא היום או למחר ימצא עדים או שמא יודה לו שמעון, ושמעון תבע שיפסקו דינו. נזקקין לראובן שתבע תחלה ושומעין לו שלא לפסוק הדין. ואי זיילי נכסיה מחמת שהוציא ראובן קול עליו שחייב לו נזקקין לשמעון לפסוק הדין לפוטרו לבטל הקול מעליו.
- וכל הני פירושי סלקי אליבא דהלכה דסברות גדולות הם."
3. **שולחן ערוך חושן משפט, כ"ד א':** "אין נזקקין אלא לתובע תחלה. ואם זיילי נכסי דנתבע, נזקקין לו תחלה."
4. **הגהת הרמ"א שם:** "אם לא שזיילי נכסי הנתבע, או שיש לנתבע היזק בזה כפי ראות עיני הדיינים".
5. **סמ"ע שם, ס"ק א':** "אין נזקקין אלא לתובע – לשון הגמרא, והביאו הפוסקים, וכתבו עליו פירושים זה בכה וזה בכה וכולם אמת לדינא. משו"ה סתם המחבר ללמדינו שבכל ענין קאמרינן, ומור"ם כתב קצת מהן לגילוי מילתא וסיים וכתב וכל כיוצא בזה כו'".
6. **ש"ך שם, ס"ק ח':** "עוד יש שאר פירושים בזה ומביאם מהרש"ל פרק הפרה סי' ד', וכתב דלענין הדין כולם אמת, ולפי שדינים אלו תלויים בראות עיני הדיינים קיצרתי".
7. **ערוך השולחן שם, סעיף ג':** "וכל אלו הדברים תלויים בראיית עיני הדיינים לפי הענין ותן לחכם ויחכם עוד להבין דבר מתוך דבר בעניינים כאלו שא"א לפורטס".

¹ גם כאן, הרמב"ם לא הביא את הדברים להלכה במשנה תורה, וכבר העיר על כך ב"מסורת הש"ס" על הדף, וראה תומים ס"ק א' שלדעת הרמב"ם כל הדיון בגמרא אינו למעשה, והכל לפי ראות עיני הבית דין.

8. **מרדכי בבא קמא, רמז נ"ג (הועתק בסמ"ע ס"ק ח')**: "ומפרש ריב"א דאין ר"ל נזקקין להוציא המנה, אלא ר"ל נזקקין לשמוע דבריו תחלה ומאז יכול למתק דבריו בכך, וכן משמע לשון "זקוק" ולא קאמר שפוסקין דינו, וכן משמע בפסוק שמביא ממנו ראייה יגיש דבריו דהיינו טענותיו. וכן משמע בתוס' דתניא כיצד הדין הדיינים יושבין והנידונים עומדין ובעל דין פותח דבריו ראשון שנאמר מי בעל דברים יגש אליהם. וקשה לפירושו הא דמסיק פעמים שנזקקים לנתבע תחלה כגון דזיילי נכסיה היכי משכחת לה כהאי גוונא? ונראה לפרש דאם יש לו קרקע למכור והעולם יראו שראובן התובע יטעון תחלה יסברו שלכך הוא דחוק למכור וזיילי נכסיה אבל כששמעון טוען תחלה יסברו שהוא תובע ולא נתבע ולא זיילי נכסיה".

9. **ש"ך חושן משפט כ"ד, ס"ק א'**: "אין נזקקין אלא לתובע תחלה כו'. באמת נאמרו הרבה פירושים בזה, ואענה גם אני את חלקי בעזר האל. דודאי נראה עיקר הפירוש נזקקין לתובע תחילה לענין שישמעו דבריו תחילה ... אך מה שכתבו שם דנזקקין לו תחילה משום דמאד יכול למתק דבריו בכך, הוא דוחק ... אלא נראה לפע"ד דה"פ, כשבאין לדין והתובע רוצה שישמעו דבריו תחילה והנתבע רוצה שהוא יאמר תחילה, ונפקא מינה דאולי יודה מקצת ואין מודה מקצת חייב שבועה דאורייתא אלא כשהודה לאחר שטען התובע, אבל אם הודה ב50 ואח"כ תבעו התובע ב100 וכפר, פטור משבועת התורה ... ונזקקין לתובע לשמוע דבריו תחילה, שאף אם יודה לו הנתבע מקצת, מכל מקום כל זמן שלא שילם לו הרי הוא הנתבע ובעל דינו מיקרי תובע וחייב שבועה דאורייתא דהיה לו לפרוע מה שיודה לו קודם שתבעו בב"ד. ואי זילי נכסיה דנתבע כגון שהנכסים זילי לעת ההיא או שיצטרך למכרם בזול כשימכור במהירות לשלם לו, ולכך לא שילם לו קודם שתבעו, נזקקין לנתבע תחילה, ואם יודה לו מקצת קודם שיטעון התובע אינו חייב שבועה דאורייתא, וכדק"ל לקמן סימן פ"ח דאינו חייב שבועה דאורייתא אלא כשקדמה תביעת התובע. כן נ"ל ודוק".

ג. ריבוי תביעות²

10. **הגהת הרמ"א חושן משפט, כ"ד א'**: "שאומר התובע שיש לו הרבה טענות על זה ואינו רוצה לטעון עכשיו, שומעין לתובע, אם לא שזיילי נכסי הנתבע (ב"י בשם הרשב"ץ), או שיש לנתבע היזק בזה כפי ראות עיני הדיינים".

11. **סמ"ע שם, ס"ק י"ב**: "והא דכתב מור"ם בהג"ה לקמן בסימן פ"ז סעיף כ"ד אדין כזה שאומרים לתובע שיטעון עליו הכל ביחד כו', ודוחק לומר דהתם מייירי בדזיילי נכסיה כאשר הקול יוצא עליו שיש עליו חובות הרבה? ונראה לישב בדבר הלמד מעניינו, דשם בסימן פ"ז קאי אמ"ש המחבר דהטוען על חבירו טענות הרבה אין משביעין אותו אלא שבועה אחת על הכל, אזה כתב מור"ם והוא מתשובת מיימוני [משפטים סי' ל"ד], דמטעם זה אף אם עדיין לא טען הרבה טענות אלא שאמר שיש עליו עוד תביעות, שאומרים לו הב"ד שיטעון עליו הכל ביחד, ואם יטעון עליהן הנתבע טענות שיפטר בהן בשבועה, יכלול בשבועה אחת. ואפילו בזה לא כתב מור"ם שמכריחין אותו על ככה, אלא מסיק וכתב ז"ל, ואם אינו רוצה והנתבע אומר שאינו חייב לו כלום, נשבע ונפטר מכל התביעות.

משא"כ כאן דלא איירי מדין שבועות, ויכול להיות דאיירי דעל טענה שהוא טוען עתה על הנתבע אינו נפטר בשבועה, וא"כ למה יאמרו לו הב"ד שיתבענו עתה ג"כ בשאר תביעות, ואף דמיירי גם כן כאן כשיכול לפטור הנתבע על טענה ראשונה בשבועה, מ"מ י"ל דהנתבע אינו אומר שאינו חייב לו כלום בשאר התביעה, אלא כדי להפטר ממנו רוצה שיתבענו עכשיו, בזה למדנו כאן דנזקקין לתובע אם לא בזיילי נכסיה, וק"ל".

12. **פתחי תשובה שם, ס"ק ד'**: "...המחזור בכל התירוצים הוא דהכא בתשובת הרשב"ץ אין הנתבע נפטר בתביעה זו בשבועה [כתירוף א' דהסמ"ע הנ"ל], ושלזה הסכימו הב"ח והכנה"ג.

ועיין בספר ברכי יוסף אות ג' שכתב, דכל מה שכתבו הרבנים הנזכרים הוא מפני סיבה שלא ראו תשובת הרשב"ץ בשרשה כי בזמן ההוא לא יצא לאור, אבל הרואה בתשב"ץ עצמו בח"ב סי' ב', כי שם כתוב בשאלה דאמר התובע השבע לי בטענה זו וענינים אחרים יש לי עליך ועדיות אשביעך עליהם, ואמר הנתבע שלא ישבע עד יביא עדיו ויתבע כל תביעותיו כו'. והשיב הרשב"ץ דאין הדין נותן לעכב השבועה עד שיטעון טענותיו האחרות או שימחול זכויותיו, זה לא נמצא בשום מקום לחייב התובע לתבוע כל התביעות, והרשות בידו לתבוע היום תביעה אחת ולאחר זמן תביעה אחרת, שמה מה שאינו תובע

² יש לעיין ביחס בין הלכה זו, ובין דיונו על האפשרות להביא ראיות לאחר זמן (סימן ט"ז), וכן האפשרות להגיש ערעור או בקשה לדיון חוזר (סימן כ'). הצד השווה לשלוש ההלכות הוא שאלת סופיות הדיון, והצורך למנוע "דיון בלתי נגמר" בין הצדדים. אמנם ההלכה שלפנינו היא ה"קלה" ביותר, שכן כאן לא מדובר על חזרה שוב ושוב לאותו תיק, אלא על תביעות חדשות בכל פעם. ועדיין, כפי שנראה בדברי הפתחי תשובה בשם הברכי יוסף, גם בזה בית הדין מחוייב למנוע הטרדה בתביעות חוזרות ונשנות.

היום כל תביעותיו הוא מפני שיש לו עדים במקום אחר, או שמא יודה לו לאחר זמן, או שמא אינו זוכר, וזה דבר פשוט דהא קי"ל אין נזקקין אלא לתובע כו', ע"ש עוד. וכפי דבריו הללו נדחו כל התירוצים. ברם הני שינויי דמשני רבנן הן ליתובי פסקי מוהר"ם אהרדי, זה שפסק כאן עם מה שפסק בסימן פ"ז, וכיון דגם מוהר"ם עצמו לא ראה תשובת הרשב"ץ, אכתי יש לקיים הני שינויי בעד מוהר"ם, דאיהו סבר דבהכי מיירי הרשב"ץ ולכן פסק הכא כוותיה, ובסימן פ"ז לתשובת מיימוני ... והנראה לישב, דס"ל להרשב"ץ דהירושלמי ותשובת מיימוני מיירי כשניכר לדיין מבין ריסי עיני התובע שכונתו להשביע הרבה שבועות, והכי דייקי דברי תשובת מהר"ם שהוא ה"מצאתי כתוב" שהביא ב"י [סוף] סימן פ"ז, שכתב אדם שרוצה לטעון שישבע לו הרבה שבועות כו', אבל אם אין זה כונת התובע אז לא מחייבין ליה לתבוע כל תביעותיו, כי שמא יש לו עדים או יודה לו הנתבע או אינו זוכר, וכמו שנתן טעם הרשב"ץ בהדיא ...

והכי חזינא לגאון הרדב"ז ח"ד סי' ר"י [אלף רפ"א] שכתב על נידון דידיה, לפיכך אם רואה הדיין שהוא רמאי ואינו תובע טענותיו אלא אחת אחת כדי להביאו לידי שבועות הרבה, אומר לו אמור כל טענותיך כדי שישבע עליהם שבועה אחת וכופהו על ככה בדברים, ואומר לו תדע שאם עתה לא תטעון לא אשמע טענותיך, והכי איתא בירושלמי. הרי משמע מדבריו דאין לכופו בדברים אלא אם הכיר הדיין שהוא רמאי ורוצה להביאו לידי שבועות הרבה ובהכי איירי הירושלמי, אבל בלאו הכי לא כו', עכ"ד הברכי יוסף".

13. **הרב אברהם שפירא, פד"רים כרך י"א (שבט תשמ"א, והסכימו הרב עובדיה יוסף והרב שלום מזרחי):** "היוצא מכל הנ"ל הוא שלא רק שלתובע יש הזכות לתבוע מביה"ד לעשות אתו צדק, אלא גם הנתבע זכאי לתבוע שיעשה צדק אתו מול תביעות התובע, ולא יהי תלוי רק בקפריזות של התובע שברצונו יפריח טענות, ואם יהיה כדאי לו יפסיק את הדיון וישמור לעצמו זכות להפריחה שוב כשירצה, אלא הנתבע רשאי לומר לביה"ד דינו דינאי ולא להשאיר עילת תביעה, שיש בה משום נזק לנתבע, תלויה ועומדת. וזהו היסוד לתקנה זו שאין סוגרים תיק על פי בקשת התובע בלבד, אלא ביה"ד שומע הצדדים ורק כשמשכנע שהפסקת הדיון באמצע לא תגרום תקלה והפסד לנתבע, סוגר את התיק".

14. **שורת הדין כרך י"ז, פסק הדיין הרב שיינפלד:** "בפוסקים אנו מוצאים מקרים שונים בהם קבעו שיש לקיים דיון לפי דרישת הנתבע, אף על פי שהתובע אינו מעוניין בדיון במועד זה. ראה: פעמוני זהב, סימן כד; גינת ורדים, חו"מ, כלל ג סימן טז; שו"ת מהרש"ך, חלק ג, סימן כה; שו"ת באר עשק, סימן פב (השאלה הרביעית, דף צה ע"א); שו"ת מהרי"ל דיסקין, קונטרס ספקות ופסקים, אות ד; פד"ר יא, עמ' 377; שם, יב, עמ' 194; שם, טו, עמ' 275 - 254. שורת הדין, ח, עמ' עח - פה "פתיחת הליך משפטי ביזמת החייב". סוף דבר מדברי כל הפוסקים משמע, שכאשר עלול להיגרם לאדם נזק מאי - בירור תביעה שיש לחברו נגדו, הוא זכאי לתבוע את קיום הבירור בבי"ד, וכמו שפסק ביה"ד הגדול. ואין חבירו יכול לומר, אינני רוצה עתה לתבוע. וגם זה בכלל הציווי לבי"ד להציל עשוק מיד עושקו".